

blauw potlood, ik heb er nog een kopietje van gemaakt'¹ –

dat laatste was nodig omdat de minister zelf het onweerlegbare bewijs in handen wilde houden dat de Nederlandse regering in zijn persoon uitgesproken had dat er tussen Nederland en Duitsland een staat van oorlog bestond. 'Met verontwaardiging wijst Harer Majesteits regering', zo had van Kleffens geschreven,

'de aantijging der Duitse regering van de hand dat zij op enigerlei wijze of met enige mogendheid geheime en tegen Duitsland gerichte afspraken heeft gemaakt. Gezien de ongehoorde Duitse aanval op Nederland, een aanval begonnen zonder enige voorafgaande waarschuwing, is de Nederlandse regering van oordeel dat thans een staat van oorlog is ontstaan tussen het koninkrijk en Duitsland.'²

Dat kreeg *Graf Zech* in blauw potloodschrift overhandigd. Van Kleffens vroeg hem of hij nog iets te zeggen had. Meer dan een paar afscheidswor- den kon de Duitse gezant niet uitbrengen. Van Kleffens die van mening was dat de gezant persoonlijk generlei schuld had aan de Duitse invasie, gaf hem de hand³ – dat werd door de twee Nederlandse officieren die het onderhoud bijgewoond hadden, als een gebaar van misplaatste vriendelijkheid be- schouwd; de echo van hun verontwaardigd relaas zou van Kleffens de Londense jaren door blijven vergezellen. Kennelijk had de correcte precisie waarmee de minister van buitenlandse zaken onmiddellijk op de brutale Duitse tekst gereageerd had, minder indruk op hen gemaakt. Het in die tekst neergelegde denkbeeld om de Duitse eisen te aanvaarden (te aanvaarden, anders gezegd, dat Nederland in de positie zou komen welke Denemarken een maand te voren geaccepteerd had), had de minister geen moment over- wogen: Nederland zou vechten; wellicht wat het grondgebied des rijks in Europa betrof, ten onder gaan – maar dan strijdend. Elke andere houding werd als onverenigbaar beschouwd met het meest simpele nationale zelf- respect.⁴

¹ E. N. van Kleffens in L. de Jong: *De bezetting*, p. 36. De teksten van de door ons in de jaren 1960–65 samengestelde televisie-uitzendingen citeren wij naar de in 1966 verschenen ééndelige uitgave. ² Tekst: *Enq.*, dl. II b, p. 17. ³ Getuige E. N. van Kleffens, a.v., dl. II c, p. 292. ⁴ Het komt ons zinloos voor, er over te speculeren wat het mogelijk effect geweest zou zijn indien het kabinet-de Geer op 10 mei '40 het door het Deense kabinet-Stauning op 9 april '40 gegeven voorbeeld gevolgd had. De historicus heeft het al moeilijk genoeg met het beschrijven en verklaren van de ontwikkelingen die zich *werkelijk* voorgedaan hebben – het fantaseren over hypothetische ontwikkelingen welke geen enkele grondslag vinden in de realiteit zoals die door de toen levende mensen ervaren werd, laten wij graag over aan wie zich daartoe geroepen acht. Zodanig gedachtenspel heeft, wat ook zijn verdere waarde moge zijn, met wetenschap niets uitstaande.